

sarkazmom, ki so si ju prislužile te ali one tarče Gjurinovih koticikov. Dejstvo, da se zdijo smiselno utemeljeni zlasti tisti prispevki, ki so nastali v času (danes »neaktualne«) borbe z vojsko in zvezno oblastjo, pa ni nepomembno za premislek o današnjem družbenem delovanju jezikoslovca onkraj kabinetskega jezikoslovja, npr. o sodelovanju pri prenovi šole, pouka slovenskega jezika in uzaveščanju pomena jezika kot sporočanjevskega okvirja vsakega predmeta. Če se namreč danes tu in tam piše, da bo šola prihodnosti časovno raztegnjena in računalniško opremljena (po meri Evrope), premalo pa se morda govori o prenovi pouka slovenščine, je smiselno pričakovati, da bi o izhodiščih in položaju maternega jezika v slovenski šoli spregovorila tudi slovenistika — Gjurinovo pisanje o razmerju med jezikoslovjem, jezikom in družbo je v tem smislu poučno.

Slovenščina zdaj tudi ne boleha od sentimentalne koticikarske drže do govora, ne vzdihuje nad nezaslišano nekulturo ali napačno skladnjo povprečnega slovenskega tvorca — ob hkratnem neupoštevanju členitve po aktualnosti, ki ga jasno odražajo umovanja tovrstnih koticikarjev (razlika med *On se je zavedal dejstva, da ...* in *On se je dejstva, da ... zavedal*). Gjurin se je v času svojih prispevkov v 7D pomembnostne hierarhije jezikovne problematike zavedal.

Knjiga je vredna branja in študija — ne le zato, ker govori o vseh ravlinah sistema (kakšna jezikovna napačica celoten zbornik prijetno ozemlje), ampak tudi zaradi mojstrovega sloga: če verjamete ali ne, knjiga se bere kot krimič.

Igor Saksida

Filozofska fakulteta v Ljubljani

ABECEDA PRAVOPISA MARTE KOCJAN-BARLE

0 Lani (1992) je pri Državni založbi Slovenije izšla Abeceda pravopisa (v dveh knjigah: Vaje, 150 str., in Preglednice, rešitve, 72 str.), tj. pravopisni priročnik, ki pojasnjuje in z vajami utrjuje pravopisna vprašanja slovenskega knjižnega jezika, in sicer zapisovanje glasov, rabo velikih in malih črk, pisanje prevzetih besed, rabo ločil, pisanje skupaj in narazen, deljenje in rabo popravil/korekturnih znamenj.

Delo temelji na Slovenskem pravopisu 1990 (Slovenski pravopis 1, Pravila, Ljubljana: DZS, 1990); ker gre za priročnik, so pravila prikazana shematsko v preglednicah, težišče pa je na vajah za učenje novega in utrjevanje znanega (zato obsegajo Vaje še enkrat toliko strani kot Preglednice, rešitve) — temu je namenjena množica primerov iz vsakdanje rabe, prim.: »sem zbrala veliko primerov predvsem iz sodobnega tiska — časopisov, revij za zabavo in izobraževanje (v glavnem mladinskih), nekaj tudi iz osnovnošolskih učbenikov in poljudno-znanstvenih knjig, precej pa iz leposlovnih del predvsem še živečih slovenskih piscev — in jih povezala v vaje za različna pravopisna vprašanja.« (Abeceda pravopisa: Vaje, 5). Abeceda pravopisa je torej pravopisni priročnik, ki skuša visoko strokovno delo, kot je Slovenski pravopis 1990, približati najširšemu krogu pišočih, ki naj pravopisno znanje pridobivajo in nadgrajujejo induktivno (tj. iz primerov oz. rabe), in sicer predvsem sintetično (z vstavljanjem/izbiranjem ustrezne rešitve).

Pričujoča predstavitev Abecede pravopisa bo razčlenjevala zlasti njen teoretični del (Preglednice), iz katerega je pri iskanju oz. razvrščanju ustreznih vaj gotovo izhajala tudi avtorica in v katerega se bo najprej poglobil vsak, ki se bo lotil učenja pravopisa (četudi je v priročniku mišljeno drugače, prim. »Sestavni del kompleta so: — vaje, — preglednice, rešitve.«, kar verjetno velja le za utrjevanje znanega, pri katerem se najprej lotimo vaj, nato si ogledamo rešitve in šele na koncu oz. če smo se pri reševanju zmotili, preberemo pravila). Obravnava

priročnika se bo omejila torej predvsem na v Preglednicah, rešitvah podana pravopisna pravila, primerjajoč jih s SP 1990.

Slovenski pravopis 1990 obsega več poglavij (1. Nauk o pisnih znamenjih, 2. Pravopis, 3. Glasoslovje, 4. Oblikoslovje, 5. Besedotvorje, 6. Zvrstnost, 7. Preglednice, 8. Slovarček manj znanih jezikoslovnih izrazov, 9. Dodatek), Abeceda pravopisa pa se omejuje na eno samo poglavje, tj. na pravopis (brez nauka o pisnih znamenjih), ki je razdeljeno na sedem enot: 1. Zapisovanje glasov, 2. Velike in male črke, 3. Prevzete besede in besedne zveze, 4. Ločila, 5. Pisanje skupaj ali narazen, 6. Deljenje in 7. Popravna (Korekturna) znamenja.

1 Zapisovanju glasov je v Abecedi pravopisa namenjeno prvo poglavje (SP 1990 zapisovanja glasov ne obravnava v pravopisnem poglavju, čeprav prim. str. 15: »Pravopis obravnava zapisovanje glasov, rabo velikih in malih črk, pisanje prevzetih besed, uporabo ločil, pisanje skupaj ali narazen in deljenje«, se pa o tem lahko poučimo v eni izmed preglednic na koncu knjige – Zapisovanje glasov, 143–147).¹ Marta Kocjan-Barle najprej navaja slovenske knjižne foneme (in ne glasove), nato pa natančneje obravnava nekatere za zapisovanje kritične glasove in njihove položaje, tj. nezvočniki pred nezvočniki, nezvočniki na koncu besede, »predloga *s/z* in *k/h*«, u ter dvoglasniški *u* in dvoustični *v*, »dvočrkje *lj* in *nj* ne pred samoglasniki«, zvočnik *j* in polglasnik. V tem poglavju je avtorica zelo malo upoštevala SP 1990 (prim. »Pri sestavljanju preglednic sem Slovenskemu pravopisu najbolj zvesto sledila pri ločilih, najbolj pa sem se oddaljila pri zapisovanju glasov in krajšavah/.«, Vaje, 6) in zato je v želji po čim večji poenostavitvi naredila kar nekaj večjih napak: obravnavala naj bi razmerje glas – črka, a govori o dvočrkju *lj* in *nj* ne pred samoglasniki ali po nepotrebnem pripominja, da »/se/ /v/si nezvočniki (zveneči in nezveneči) /.../ na koncu besede pred premorom izgovarjajo nezveneče. (To velja tudi, če jih je več: grozd [grost]).« (Preglednice, rešitve, 7); ne razločuje med fonemi in glasovi (v sistemu samoglasnikov in soglasnikov nima npr. [ɣ], [ʏ], [w], [ɰ], pri razlagi zapisovanja glasov pa); govori o predlogu *s/z*, čeprav je sinhrono prav *z/s*; pri navajanju kategorij, v katerih prihaja do izjem/odstopanj, je nenatančna, prim. »pridevniki na -(š)ki in samostalniki na -(š)tvo z vsemi izpeljankami (moški, moštvo, moškost ..., čeprav pišemo *mož*, *moža*) /:/ nedoločnik in namenilnik glagolov na -sti (*lesti*, *lest*, čeprav pišemo *lezem*, *lezla*)« (Preglednice, rešitve, 7), ipd.

2 Z velikimi in malimi črkami se ukvarja drugo poglavje, razdeljeno na dve podpoglavji: Začetnica (pri osebnih, zemljepisnih in stvarnih imenih) in Krajšave (Kratice, Krajšave kot deli zloženek in pridevniki, Okrajšave). Pri rabi velike/male začetnice se priročnik omejuje le na nestavčno/nepovedno rabo, torej na zapisovanje osebnih, zemljepisnih in stvarnih imen – svojilni pridevniki na -ov/-ev, -in iz lastnih imen ter izrazi posebnega razmerja in spoštovanja so navedeni pri stvarnih imenih, čeprav tja ne sodijo. Raba velike in male začetnice je obravnavana kontrastivno in utemeljena pomensko razločevalno – v dveh vzporednih stolpcih so podane in razdelane pomensko razločevalne lastnosti velike in male začetnice, tj. ime/naslov in svojina za veliko ter poimenovanje/občnost in vrstnost za malo začetnico; s tem bralcu pomaga pri iskanju in pomnjenju pravil ter uzavešča odvisnost rabe velike/male začetnice od pomena. Pri pravilih orabi velike/male začetnice se M. Kocjan-Barle načeloma drži določil SP 1990 – z nekaj izjemami, npr. pri imenih zdravil, ki naj bi jih po SP 1990 pisali z malo začetnico, po Preglednicah, rešitvah pa z veliko, če gre za zaščiteno ime, oz. z malo, če gre za vrstno in poljudno imenovanje, kar pa je v Vajah zamegljeno tako z razlago (»Imena zdravil pišemo z malo začetnico; le v strokovnih besedilih, kjer hočemo pokazati razliko med zaščitnimi in nezaščitnimi imeni, pišemo zaščitena z veliko.«, 44) kot z vajami, v katerih gre za zapisovanje učinkovin, ne pa imen zdravil. Nekaj nepravilnosti je tudi pri pisanju imen praznikov ali posebnih datumov, za katere avtorica navaja pisanje z veliko začetnico, če se začenjajo s

¹Ta preglednica je bila v *Načrtu pravil* (1981) na svojem pravem mestu.

svojlilnim zaimkom iz lastnega imena, npr. *Prešernov dan*, *Silvestrov večer* (po SP 1990 to veljale za imena praznikov, izpeljanih iz priimkov, torej le *Prešernov dan*, ne pa tudi *Silvestrov večer*) ali če »so povzdignjena na simbolno raven« (Preglednice, rešitve, 42). V nasprotju s SP 1990 zapisuje tudi primere tipa *adamovo jabolko*, *ahilova peta*, *blagajev volčin*: piše jih z veliko ali malo začetnico (prim. *ahilova/Ahilova tetiva*), pač v skladu s svojim pravilom, da se imena tehničnih izdelkov, rastlin, bolezni in delov telesa pišejo z veliko začetnico, če se začenjajo s svojilnim pridevnikom iz lastnega imena, oz. z malo, če se začenjajo z vrstnim pridevnikom na *-ov/-ev*, *-in* iz lastnih imen; v SP 1990 pa jasno piše, da se svojilni pridevniki na *ov/-ev*, *-in* iz lastnih imen pišejo z veliko začetnico le, ko zaznamujejo duhovno last (npr. *Ohmov zakon*, *Einsteinova teorija*, *Pitagorov izrek*), medtem ko vrstne pridevnike na *-ov/-ev*, *-in* iz lastnih imen v imenih rastlin, bolezni, delov telesa in tehničnih izdelkov pišemo samo z malo začetnico (torej vedno le *marijini laski*, *blagajev volčin*, *vidov ples*, *adamovo jabolko*, *prokrustova postelja*).

V poglavje Velike in male črke je M. Kocjan-Barle uvrstila tudi podpoglavje Krajšave, v katerem razpravlja o spolu, sklanjanju, številu in pisanju kratic, o krajšavah kot delih zložen/kot pridevnikov ter o pisanju okrajšav (prim. SP 1990, ki se krajšav ne loteva celostno in na enem mestu, pač pa z različnih vidikov na različnih mestih, npr. Raba velikih in malih črk, Ločila, Pisanje skupaj ali narazen, Oblikoslovje, Besedotvorje). Ker avtorica ne obravnava le pisanja krajšav, temveč tudi njihove oblikoslovno-skladenjske lastnosti (prim. kratice), bi bilo morda bolje, ko bi jim namenila posebno poglavje in natančnejšo obravnavo – pri kraticah začenjajoč s pisanjem, in sicer z velikimi črkami (kar je njihova razločevalna izrazna značilnost) in pri lahko izgovorljivih tudi z drugima možnostima, nato s predvidljivostjo spola (ne samo moškega oz. moškega ali ženskega, temveč tudi samo ženskega, prim. *Nama*, *Efta*) in števila ter na koncu s sklanjanjem (tj. sklanjatev, zapisovanje sklonskih končnic); pri okrajšavah pa z načini krajšanja, s pravili o stičnosti (zdaj so implicirana v Vajah) in s seznamom najpogostejših okrajšav, medtem ko bi enoto »Krajšave kot deli zložen in pridevniki« vključila v poglavje o pisanju skupaj ali narazen (brez sedanje razlage, ki ni pravilna – v besedni zvezi vitamin C nimamo »desnega nesklonljivega pridevnika«, temveč neujemalni desni/samostalniški prilastek; enako *Nato* v *Nato pakt* ni nesklonljivi pridevnik, temveč neujemalni samostalniški prilastek na stilno zaznamovanem mestu, prim. *Golf hotel*).

3 Poglavje o prevzetih besedah in besednih zvezah je kratko – z razlago pojma, delitvijo na občna in lastna imena ter po stopnji prilagojenosti slovenskemu knjižnemu jeziku na sposojenke in tujke, podomačene in polcitatne besede (citatne besede in besedne zveze niso omenjene); z izbirnimi in ustreznimi možnostmi zapisovanja pa se seznanimo v Vajah (pri občnih imenih se spodbuja k iskanju slovenskih ustreznic oz. k podomačenemu pisanju).

4 Ločila so obravnavana s stališča stičnosti (ki je prikazana grafično) in rabe (prim. Končna ločila, Nekončna ločila, Dvodelna ločila, Ločila v besednih zvezah ali besedah, Ločila pri premem govoru), in to v celoti v skladu s SP 1990.

5 Poglavje Pisanje skupaj ali narazen se začenja s prikazom morfemske zgradbe zložen/k, sestavljen/k, sklopov in izpeljank (pri čemer je treba opozoriti na to, da morfem *-o-* v zloženkah, npr. *osnovnošolski*, ni »vmesni samoglasnik«, temveč medpona) ter nadaljuje z navajanjem osnovnih meril za odločanje o načinu pisanja, tj. razdružnost in zamenljivost (zato pisanje narazen), nerazdružnost in nezamenljivost (pri pisanju skupaj) ter raznorodnost in priredna zloženost (za pisanje z vezajem). Jedro poglavja predstavlja obravnavo pisanja skupaj/narazen/z vezajem, ki je nedosledna in neenotna – najprej je besedotvorna (1. Zloženke, 2. Sestavljenke, 3. Sklopi), nato pa besednovrstna (Predložne zveze, Predlogi, Členki in Medmeti); pri razvrščanju primerov v posamezne skupine pa je marsikje tudi nepravilna (prim. za sklop: *na melna mene*, *pet tisoč*, *prav tako*, *čim bolj*, *kdo ve*, *če prav*, *name*, *če tudi*, *čim – tem*, *brž ko*, *pridanič*, *name*, *stotretji*, *zagotovo*, *desettisoči*, *50-a leta* ipd.). V SP 1990 je pisanje skupaj ali narazen obravnavano po besednih vrstah, znotraj njih pa po besedotvornih vrstah

(vprašanje pa je, če je to drugo merilo sploh potrebno oz. če ne bi zadoščala le opozorila, v katerih primerih pišemo samostalnik, pridevnik, ... skupaj/narazen/z vezajem).

6 Abeceda pravopisa podaja tudi osnovna pravila o deljenju. Pri tem izhaja iz SP 1990, zato je čudno, da priporoča oz. dovoljuje deljenje tipa *o-trok, i-me-ti, a-be-ce-da, Ge-a* (prim. SP 1990, 72: »Po ene črke navadno ne puščamo na koncu vrstice in je nikoli ne prenašamo v naslednjo.«) ali *i-zgo-vo-ri-ti, nau-či-ti, neo-čiš-čen, i-zu-mi-ti, sa-mou-ni-če-nje* (SP 1990, 71: »Sestavljenke, zloženke in sklope navadno delimo na mejah sestavin.«); ne navaja pa dveh pomembnih pravil, in sicer o prepovedi deljenja črkovnih sklopov, ki zaznamujejo po en glas (*Goethe*), in o deljenju tipa *češko- -slovaški*.

7 V zadnjem poglavju so navedena najpogostejša popravna/korekturna znamenja (v SP 1990 je obsežnejši seznam v poglavju Nauk o pisnih znamenjih – tega pa v Abecedi pravopisa ni). Abeceda pravopisa Marte Kocjan-Barle je pravopisni priročnik, ki blesti predvsem s pestrimi, vsakdanjimi in številnimi primeri oz. vajami (treh težavnostnih stopenj); zbrana in pregledno urejena pravopisna pravila (ki bi jih bilo treba ponekod popraviti/dopolniti) pa so skupaj z rešitvami vaj lahko v pomoč marsikomu, željnemu pravilnega pisanja, a strokovno premalo radovednemu, da bi si hotel pomagati s Slovenskim pravopisom.

Martina Križaj-Ortar

Filozofska fakulteta v Ljubljani

MIKLOŠIČEV ZBORNIK

Miklošičev zbornik* je razveseljav nasledek simpozija, ki je bil v dneh od 26. do 28. junija 1991 v Ljubljani ob sodelovanju Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, katere Oddelek za slovanske jezike in književnosti je dal prireditveni okvir simpozija, namreč Simpozija slovenskega jezika, književnosti in kulture, ki se organizira že več kot eno desetletje (lansko leto 13-ič), Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Univerze v Mariboru. Tem trem ustanovam se je tokrat pridružil tudi Inštitut za vzhodno in jugovzhodno Evropo z Dunaja s svojo izpostavo v Ljubljani, in sicer tudi finančno. Simpozij se je odvijal ravno v času, ko se je Slovenija odločila, da svoj stari sen o absolutni neodvisnosti uresniči, če treba, tudi z orožjem, in tako zadosti volji, ki jo je prebivalstvo Slovenije izreklo v predbožičnem plebiscitu leto poprej in zatem (25. jun. 1991) tudi izklicalo s parlamentarno izjavo o neodvisnosti Republike Slovenije.

Mi organizatorji simpozija smo bili veseli, da je praznovanje stotega spominskega dneva Miklošičevega slovesa od tega sveta (1891) sovpadlo z izpolnitvijo misli o združeni Sloveniji iz l. 1848, ki jo je takrat na Dunaju sodoločal tudi Miklošič. Za Miklošičevo zborovanje konec junija 1991 se je od 140 povabljenih javilo 99 znanstvenikov iz Evrope in Amerike. V glavnem zaradi bližanja že omenjenih nesrečo obetajočih političnih razmer se je število udeležencev skrčilo za eno tretjino, in približno toliko (61 po številu) sestavkov nam je bilo pozneje tudi dostavljeno za objavo. Napisani so v 10 jezikih: 25 jih je v slovenščini (od tega 3 od avstrijskih udeležencev, nadaljnji 4 pa so dospeli iz Makedonije, Nizozemske, Anglije in iz srbske pokrajine Kosovo – kar meče zanimivo luč na obvladanje slovenščine v tujini); 9 sestavkov je v nemščini (od tega eden iz Madžarske, drugi iz Nizozemske, tretji od Romuna, živečega v Nemčiji); po 4 so v poljščini oz. ruščini (od tega en sestavek v ruščini od romunskega profesorja v Bukarešti); po 3 sestavki so v češčini oz. slovaščini; še 3 so napisani v angleščini (od tega 1 od Albanca iz Tirane, drugi od Američana, tretji od Slovenca); končno je 1 sestavek v francoščini in 1 v črnogorski varianti srbskega jezika.

**Miklošičev zbornik: Mednarodni simpozij v Ljubljani od 26. do 28. junija 1991*, uredili Jože Toporišič, Tine Logar, Franc Jakopin (Ljubljana, 1992; Obdobja 13), IV + 638 str.